

IRATOK A MAGYAR-SZOVJET KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉHEZ, 1944. OKTÓBER–1948.

JÚNIUS. DOKUMENTUMOK

SZERK.: VIDA ISTVÁN

Budapest, Gondolat Kiadó, 2005. 384 p.

(Iratok a magyar diplomácia történetéhez, 1944–1956)

Az utóbbi időben örvendetesen megszaporodott Magyarország és a külföldi államok kapcsolatrendszerével foglalkozó dokumentumkötetek száma. Érdekes módon hazánk 1945 utáni történetére legnagyobb hatást gyakorló állam diplomáciai karának iratanyagából ez idáig még senki sem vállalkozott dokumentumkötet összeállítására, pedig Magyarország története 1944 és 1989 között szorosan kötődött a Szovjetunió politikájához. A „szocialista” nagyhatalom befolyása döntőnek bizonyult a magyarországi társadalmi-politikai berendezkedés minden szegmensében. A megjelent dokumentumkötet ebből a korai időszakból ad közre először magyar nyelven 135 – főleg az Oroszországi Föderáció Külpolitikai Levéltárából, illetve az SZK(b)P KB különböző neveken működő külügyi osztályának iratanyagában fennmaradt, valamint a Tájékoztató Iroda és az Elnöki Levéltárból származó – diplomáciai iratot, kiegészítve több már korábban megjelent, de fontosnak ítélt dokumentummal.

Az iratanyag a magyar fegyverszüneti tárgyalások megindulásától, 1944 októberétől 1948 júniusáig, a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülési kongresszusáig terjedő időszakot öleli fel, s tematikailag igen változatos: feljegyzések a Magyarországon szolgáló szovjet diplomáciai és pártmegbízottak magyar politikusokkal folytatott beszélgetéseiről, többoldalas jegyzőkönyvek, féloldalas táviratok, a magyarországi helyzettel foglalkozó szovjet elemzések egyaránt helyet kaptak a válogatásban. Ezek a jelentések többnyire a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság mellett politikai tanácsadó szerepet betöltő, majd a diplomáciai kapcsolatok 1945. őszi felvétele után követi rangban szolgálatot teljesítő G. M. Puskin kezétől származnak, és V. M. Molotov külügyminiszter, valamint a magyar ügyekkel közvetlenül foglalkozó V. G. Dekanozov külügyminiszter-helyettes részére készültek.

Az iratok, a követjelentések, valamint a külügyminiszteri feljegyzések Rákosi, Gerő, Gyöngyösi és Tildy Sztálinnal, Molotovval folytatott tárgyalásairól jelentősen módosítják a két ország viszonyáról korábban kialakult történeti képet. Kiderül, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti

Kormány megalakulásánál a korábban tudottaknál mennyivel közvetlenebb volt az orosz beleszólás. Az iratok megvilágítják, hogy az MKP előterjesztése alapján a magyarországi SZEB az 1945. júliusi kormánytalakításkor a baloldali erők pozíciójának megerősítése érdekében erős nyomást gyakorolt Miklós Bélákra. Több dokumentum tanúsítja, hogy a szovjet diplomácia 1945. szeptember első felétől következetesen egész Erdély román kirendelését támogatta. A szovjet diplomácia a csehszlovákiai magyar kisebbség üldözése és az egyoldalú kitelepítések kérdésében is kétarcúan viselkedett, igyekezett a magyar-csehszlovák nézeteltérések ügyében is befolyást gyakorolni a vitapartnerekre, főleg Magyarországra. Végző álláspontjában a csehszlovák álláspontot támogatva arra törekedett, hogy a két ország közötti nézeteltérésekben segítségadóként, kvázi döntőbíróként saját hatalmi pozíciójának megerősítését érje el.

Az 1945 és 1947 közötti iratok a munkáspártok és a Független Kisgazdapárt közötti politikai küzdelmek mellett többször beszámolnak a Szociáldemokrata Párton belüli helyzetről, a két munkáspárt viszonyának kérdéséről, amelyet a szovjet diplomaták élénk figyelemmel kísértek. Az is kiderül, hogy a diplomaták nemcsak a kommunista párt funkcionáriusaitól szereztek az információikat, hanem az SZDP általuk baloldalinak és centristának tekintett politikusaiktól, de a jobboldaliakkal nem volt kapcsolatuk.

A közölt iratok az oroszországi levéltárakban folytatott kutatás közismert nehézségei miatt döntően politikai jellegű kérdésekkel foglalkoznak, hiányoznak a gazdasági, gazdaságpolitikai vonatkozások: a jóváítél kérdése, a magyar-szovjet vegyes vállalatok megalapítása stb., amelyek a későbbi szovjet gazdasági behatolás eszközeiként szolgáltak. Ugyanakkor viszont a szovjet befolyást világméretűvé terjesztő külpolitikai intézményrendszer fontos eleméről, a kulturális expanziót elősegítő művelődési egyesületek működéséről képet kapunk. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság a Szovjetunió politikája, a kommunista ideológia és a szovjet kultúra terjesztésének fontos eszközeként jelenik meg a kötet dokumentumaiban. Érdekesek azok a magyarországi belpolitikával kapcsolatos információk, amelyek az Ideiglenes Nemzeti Kormány, az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a Tildy-, a Nagy Ferenc- és a Dinnyés-kormány megalakításával foglalkoznak, valamint az 1945-ös és az 1947-es választások elemzése a szovjet diplomaták szemszögéből. Az MKP vezetőinek sorozatosan Moszkvába küldött levelei, beszámolóí sokat elárulnak a kommunista párt taktikájáról, a hatalom megszerzése érdekében tett erőfeszítéseiről, az FKGP felszeleteléséről, Nagy Ferenc eltávolításának hátteréről. Új megvilágításba került a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződéssel kapcsolatos szovjet álláspont.

A kötet bevezetőjében Baráth Magdolna tanulmánya értő módon vizsgálja meg a korszak összefüggéseit. A kötet összeállításáról Vida István szerkesztői megjegyzései adnak tájékoztatást. A dokumentumok közlése pontos és szakzerű, a jegyzetekben előforduló elírások és visszautalások sem csökkenthetik a munka jelentőségét és hiánypótló voltát.